

แนวการศึกษากระบวนการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย ในชนบท¹

Approaches to the Study of Rural Democratization

มานะ นาคำ² / มนต์ชัย ฟ่องศิริ³ / ธาตุกร สรวงศิริ⁴

Mana Nakham / Monchai Phongsiri / Thagoon Soravongsiri

บทคัดย่อ

กระบวนการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในชนบทเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่สะท้อน “ชนบท” ในปัจจุบัน แต่มีข้อจำกัดในทางทฤษฎีที่จะอธิบายสภาวะที่เปลี่ยนไปของชนบท ในปัจจุบัน ทำให้เกิดการมองความเปลี่ยนแปลงของชนบทที่คับแคบ การตีความ “การเมือง” และ “ความเป็นประชาธิปไตย” ที่ไม่ครอบคลุมในระดับที่หลากหลาย มองเห็นเฉพาะประชาธิปไตยแบบ การเลือกตั้ง ขาดความรู้ความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนชนบท อันส่งผลต่อพฤติ การสร้างประชาธิปไตยและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนชนบทกับรัฐ และผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม คนชนบทสร้างความเข้าใจ สร้างความหมายของชีวิตของตนเอง ในสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตำแหน่งแห่งที่ของคนชนบทในสังคม เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนกลุ่มต่างๆ ในชนบท ที่เชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงหลากหลายมิติของชีวิต ดังนั้น การพัฒนาวิวิธวิทยาการศึกษา กระบวนการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในชนบทจึงมีความสำคัญในสถานการณ์ปัจจุบัน

คำสำคัญ: ประชาธิปไตยในชนบท แนวทางการศึกษา

¹ บทความนี้พัฒนาจากโครงการวิจัย ความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยใน “ชนบท” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² อาจารย์ประจำหลักสูตรพัฒนสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และเป็นนักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาไทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ นักวิจัยศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง และนักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

⁴ อาจารย์พิเศษสาขาวิชาการพัฒนสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เพชรบูรณ์

Abstract

Process towards democracy in rural areas is a new phenomenon that reflects rural areas as they are today. However, there are few theories that explain present changing rural conditions. This has caused a narrow perspective on rural change and limited interpretations of "politics" and "democracy." There is a lack of knowledge and understanding of rural people's emotions, feelings, and ideas. This has an impact on democratization activities and changing power relationships between rural people and the state and other groups of people in the society. Amidst socio-economic changes, rural people have built an understanding and meaning of their own lives in the society which has caused changes in their positions and locations in the society. Movements of different groups of rural people that connect with different dimensions of life have been generated. Therefore, for the present situation, the development of ways to study the processes that build democracy in rural areas is important.

Keywords: rural democratization, approaches

บทนำ

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชนบทกับกระบวนการสร้างประชาธิปไตยมีความสำคัญต่อสังคมไทย เพราะกระบวนการสร้างประชาธิปไตยของไทยมีปัญหาคความขัดแย้งและมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความรุนแรงระหว่างผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่ขาดความเข้าใจต่อกัน ในขณะที่ปัจจุบันชนบทมีบทบาทและมีปฏิบัติการในการสร้างประชาธิปไตยทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรขึ้นในชนบท โครงสร้างชนบทเปลี่ยนไปอย่างไร การเปลี่ยนแปลงนั้นมีผลต่อโครงสร้างความรู้สึกนึกคิดของคนชนบทและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนชนบทกับผู้คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมอย่างไร คนชนบทมีพื้นที่ในการถกเถียงข้อขัดแย้งที่เห็นแตกต่างกันเองและกับคนกลุ่มต่างๆ เพื่อหาข้อตกลงในการปฏิบัติอย่างไร แล้วเราจะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงความคิดรู้สึกนึกคิดทางการเมืองของคนชนบทดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างไร การจะศึกษาสร้างความเข้าใจกระบวนการ

ไปสู่ประชาธิปไตยในชนบทดังกล่าว เรายังขาดแนวทางการศึกษา (approach) เพราะกระบวนการนี้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่สะท้อน “ชนบท” ในปัจจุบัน เรามีข้อจำกัดในทางทฤษฎีหลายประการที่จะอธิบายสภาวะที่เปลี่ยนไปของชนบทในปัจจุบัน **ประการแรก** มุมมองต่อ “ชนบท” และการเปลี่ยนแปลงในชนบทคับแคบ และล้าหลัง **ประการที่สอง** การตีความ “การเมือง” ที่ไม่ครอบคลุมในระดับที่หลากหลาย **ประการที่สาม** การตีความประชาธิปไตยแบบคับแคบ มองเห็นเฉพาะประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้งเท่านั้น และ**ประการสุดท้าย** การมองไม่เห็นถึงความสำคัญของมิติทาง “จิตวิทยาวัฒนธรรม” ในการวิเคราะห์กระบวนการไปสู่ประชาธิปไตยในชนบท

ทั้งนี้ด้วยข้อจำกัดทางทฤษฎีข้างต้นทำให้เราอธิบายปรากฏการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองของคนชนบทที่ผ่านมาได้เพียงว่าคนชนบทเห็นแก่เงิน ถูกซื้อถูกจ้างได้โดยง่าย ไม่เข้าใจประชาธิปไตย และไม่มีความเป็นการเมือง (apolitical) ซ้ำร้ายไปกว่านั้นสิ่งที่ตามมาด้วยมายาคติดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอทางนโยบายที่ผิดพลาดผิดตัวคือ การเสนอให้ความรู้แก่คนชนบทเรื่องประชาธิปไตย การแข่งขันประเทศไทยเพื่อสร้างคนให้มีคุณภาพมากกว่านี้เสียก่อน ดังนั้น การศึกษาการเปลี่ยนแปลงชนบทเชิงประวัติศาสตร์ แนวการวิเคราะห์การเมืองในชนบท การปรับโครงสร้างชนบท โครงสร้างความรู้สึกรักชาติของคนชนบทและการวิเคราะห์กระบวนการไปสู่ประชาธิปไตยในชนบท จะช่วยให้เราพัฒนาวิธีวิทยาในการศึกษาทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงและการสร้างประชาธิปไตยในชนบทได้ชัดเจนขึ้น

แนวการศึกษาการเปลี่ยนแปลงใน “ชนบท”

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชนบทเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การมองชนบทว่าเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและมีวัฒนธรรมในการดูแลช่วยเหลือกัน อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์อย่างเต็มที่ เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงว่าเมื่อประสบปัญหาจะมีคนให้การช่วยเหลือตนเองได้ การอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมของชนบทในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการความเป็นจริงในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชน และการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวชนบทกับผู้คนกลุ่มต่างๆ ไปอย่างมาก ชาวชนบทมีความเป็นปัจเจกชนสูงขึ้น กล้าคิดกล้าวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความเป็นประชาธิปไตยของไทย รวมทั้งชาวชนบทมีปฏิบัติการหลากหลายรูปแบบเพื่อเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตย ความเสมอภาค ดังนั้น การศึกษาสร้างความรู้ ความเข้าใจ และสร้างพื้นที่ถกเถียงแลกเปลี่ยนกันถึง จุดเปลี่ยน จุดปะทะทางความคิด และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย

แนวทางการศึกษาสังคมชนบทที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กับระบบต่างๆ ในสังคม จากการศึกษาสังคมเกษตรกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของ Rigg (1997) ที่ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่ยืดหยุ่นและซับซ้อนนี้สัมพันธ์กับชีวิตของประชาชน เศรษฐกิจของประเทศ และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ สมาชิกของครัวเรือนชาวนาทำงานทั้งในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม มีการใช้ชีวิตอยู่ทั้งในชนบทและในเมือง การสร้างงานและรายได้ที่เพิ่มขึ้นทั้งในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม ก่อให้เกิดความต้องการสินค้าและบริการต่างๆ มากขึ้น Nartsupha (1995:16-19) ได้นำเสนอแนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงใน “ชนบท” ตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาโครงสร้างและความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ ในสังคม ระบบการผลิตของเกษตรกรรมสัมพันธ์กับระบบทุนนิยม ระบบตลาด และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐที่เป็นสถาบันทางการปกครอง ดังนั้น สถาบันเศรษฐกิจในเรื่องการผลิตจึงมีความสัมพันธ์กับสถาบันทางการปกครอง นอกจากนั้นยังสัมพันธ์กับสถาบันการศึกษา สถาบันด้านความคิด วัฒนธรรม และสถาบันครอบครัว จึงเป็นการทำความเข้าใจสังคมจากโครงสร้างความสัมพันธ์ของสถาบันสำคัญๆ ในสังคมอย่างเป็นกระบวนการ สถาบันต่างๆ กว่าที่จะพัฒนาการมาจนถึงทุกวันนี้ต้องมีต้นกำเนิดหรือที่มาที่ทำให้สังคมหรือสถาบันต่างๆ เป็นเช่นนี้ สิ่งจำเป็นในการวิเคราะห์สังคมจึงไม่สามารถละเลยการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ๆ และความก้าวหน้าใหม่ๆ ทางสังคม รวมไปถึงการที่คนกลุ่มใหม่ๆ จะขึ้นมามีสิทธิ์มีเสียงในสังคมมากขึ้น

สังคมไทยในช่วงปี พ.ศ. 2509-2510 ประชากรไทยในภาคเกษตรกรรมมีประมาณร้อยละ 84 (Bunnag, 1971) แนวโน้มการลดลงของประชากรภาคเกษตรกรรมมีอย่างต่อเนื่อง โดยในสองทศวรรษต่อมา (พ.ศ. 2533) ลดลงเหลือร้อยละ 63.4 และอีกสองทศวรรษต่อมา (พ.ศ. 2554) เหลือเพียงร้อยละ 41.1 (National Statistical Office Thailand, 2013) แนวโน้มการลดลงของประชากรในภาคเกษตรกรรมดังกล่าว ทำให้นักวิชาการบางท่านสรุปว่าสังคมชานนาไทยได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว นับตั้งแต่ภาคกลางของไทยได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก ผ่านการผลิตข้าวเชิงพาณิชย์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ในขณะที่มีข้อถกเถียงว่าเศรษฐกิจของอีสานยังคงเป็นเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการมีลักษณะที่ตั้งเชิงภูมิศาสตร์ที่ถูกโดดเดี่ยวด้วยเทือกเขา มีป่าหนาที่บและโรคไข้ป่า ทำให้อีสานอยู่ไกลความสัมพันธ์กับกรุงเทพมหานครมาจนกระทั่งมีการขยายเส้นทางรถไฟเข้ามาสู่อีสานในปี พ.ศ. 2443 ได้ดึงเอาเศรษฐกิจและการเมืองเข้ามาใกล้กรุงเทพฯ มากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเศรษฐกิจของชาวนาอีสานถูกผนวกเข้ากับระบบการผลิตแบบทุนนิยมแล้ว เพราะว่าชาวนาอีสานยังถือครองที่ดินขนาดเล็กมากกว่าถือครองที่ดินขนาดใหญ่แบบทุนนิยม และที่สำคัญยังมีการผลิตแบบประเพณีในพื้นที่นาขนาดเล็กซึ่งครอบครัวยาวนาเป็นเจ้าของเอง (Thongyou, 2003) ข้อถกเถียงนี้น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะหากเราเพียงยึดเอาตัวเลขเชิงสถิติเกี่ยวกับประชากรภาคเกษตรแล้ววิเคราะห์เหมารวมว่าสังคมชานนาไทยเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ก็อาจจะเป็นการด่วนสรุปจนเกินไป หากไม่ได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพของสังคมชนบท

เศรษฐกิจชุมชนอีสานสัมพันธ์กับภายนอกชัดเจนขึ้น ในช่วงที่มีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ไปนครราชสีมาเมื่อ พ.ศ. 2443 ขยายไปทางอีสานใต้ถึงอุบลราชธานีเมื่อ พ.ศ. 2473 และขยายต่อไปทางอีสานเหนือถึงหนองคายเมื่อ พ.ศ. 2499 พ่อค้าคนจีนได้เข้ามาทำการค้าขายบริเวณใกล้สถานีรถไฟ เช่น โรงเลื่อย โรงสี ร้านรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น พ่อค้าคนจีนรับซื้อข้าวเปลือกของป่า เช่น หวาย ครั่ง ชัน หนังกสัตว์ น้ำยาง ฯลฯ จากชาวบ้าน ในขณะเดียวกัน ก็นำสินค้าจากภายนอกเข้ามาจำหน่ายในภาคอีสาน เช่น ผ้าจากโรงงาน เครื่องเหล็ก

น้ำมันก๊าด เครื่องกระเบื้อง ศาสดารัฐ เป็นต้น สินค้าเหล่านี้บางอย่างชาวอีสานสามารถผลิตได้อยู่แล้ว แต่เพราะความสะดวกและสินค้าบางอย่างคุณภาพดีกว่าการผลิตเอง ทำให้ชาวอีสานนำสินค้าการเกษตรมาขายและซื้อสินค้าเหล่านี้กลับไปใช้ (Theerasasawat, 2003)

การเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่และเศรษฐกิจชุมชนอีสานอย่างมากเกิดขึ้นในช่วงของการขยายตัวของพืชพาณิชย์ เข้ามาสู่ภาคอีสานหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่น ข้าว ข้าวโพด ปอ ถั่ว มันสำปะหลัง งา ละหุ่ง อ้อย ฝ้าย ยาสูบ นุ่น ฯลฯ ในจำนวนพืชพาณิชย์ดังกล่าว ข้าว ปอ มันสำปะหลัง และอ้อย มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงชนบทอีสานมาสู่การผลิตเพื่อการค้าและครอบงำทิศทางเศรษฐกิจอีสานมาก่อนชั่งยาวนาน “ข้าว” มีการปลูกเพื่อการค้าอยู่ในวงจำกัดในบริเวณที่มีการคมนาคมสะดวกใกล้กับโรงสีของคนจีน เมื่อมีการสร้างถนนติดต่อกับกรุงเทพฯ ทำให้ชาวนาจับจองที่นาเพิ่มขึ้นตามที่ราบแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และตามฝั่งแม่น้ำโขง จากทศวรรษที่ 2490-2530 นาชาวอีสานเพิ่มขึ้น 17 ล้านไร่ (Phongpaichit and Baker, 2003)

เกษตรกรอีสานปลูก “ปอ” เป็นพืชเศรษฐกิจหารายได้เข้าครัวเรือนหลังฤดูทำนา ทั้งนี้ปอเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากมีความต้องการปอเพิ่มมากขึ้นในช่วงสงครามอินโดจีนและผู้ผลิตปอรายใหญ่ คือ บัณฑิตา ทั่วประเทศ ความเสียหายจากภัยธรรมชาติ (Phongpaichit and Baker, 2003) รวมทั้งรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมการเกษตรสนับสนุนให้ตั้งโรงงานทอกระสอบขึ้นที่ตำบลจอหอ อำเภอเมือง และอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา และขยายตัวไปที่จังหวัดอุดรธานี ทำให้ปอเป็นพืชที่มีตลาดรับซื้อค่อนข้างแน่นอน (Theerasasawat, 2003) ภายหลังมีการวิจัยคิดค้นการนำปอไปทำเยื่อกระดาษ รัฐบาลจึงสนับสนุนให้เอกชนตั้งโรงงานผลิตกระดาษขึ้นที่จังหวัดขอนแก่น (Falvey, 1992) ปัจจุบันที่ปอมีแนวโน้มราคาที่ดีในระยะแรก ประกอบกับปอเป็นพืชทนแล้งเจริญเติบโตได้ดีในดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำของภาคอีสาน ทำให้เกษตรกรขยายพื้นที่ปลูกปอเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ช่วงแรกมีการปลูกปอในภาคอีสานเมื่อ พ.ศ. 2502 กระทั่งถึง พ.ศ. 2509 ซึ่งเป็นปีที่มีการปลูกปอมากที่สุดภาคอีสานมีพื้นที่ปลูกปอ 3.3 ล้านไร่ หลังจากนั้นเนื่องจากความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต ทำให้การปลูกปอลดลง

บางปีปอราคากลางเหลืออีกโลกรัมละ 25 สตางค์ บางปีกลับขึ้นไปอีกโลกรัมละ 5 บาท ในปี 2528 ราคาถั่วสูงขึ้นไปอีกโลกรัมละ 11 บาท (Theerasasawat, 2003)

หลังจากการค้าปอชบเซาลง พื้นที่ปลูกปอถูกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังที่ทนต่อความแห้งแล้งได้ดีเช่นกัน มันสำปะหลังเป็นพืชเศรษฐกิจของไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2500 ปริมาณการส่งออกมันสำปะหลังเพิ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2503 จากความต้องการของตลาดในกลุ่มประเทศยุโรปที่ต้องการมันสำปะหลังไปแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ พื้นที่บุกเบิกในการปลูกมันสำปะหลังเริ่มในภาคตะวันออกที่จังหวัดชลบุรีก่อน แล้วจึงขยายไปในภาคอีสานจนมีพื้นที่ปลูกมันสำปะหลังมากที่สุดในประเทศประมาณ 5,104,000 ไร่ ในปี 2527 (Pakuthai, 1985) อย่างไรก็ตาม การปลูกมันสำปะหลังซ้ำๆ ทำให้ดินลดความอุดมสมบูรณ์ลง ต้องอาศัยปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิต เกษตรกรต้องเผชิญกับราคาที่ไม่น่าพอใจ ผลผลิตล้นตลาดจากการจำกัดการนำเข้าของประเทศคู่ค้า และสภาพดินฟ้าอากาศที่ไม่แน่นอนทำให้เกษตรกรอีสานเผชิญกับความเสี่ยงในการผลิต

พืชพาณิชย์ที่มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจอีสานอีกชนิดหนึ่งคือ “อ้อย” ชาวจีนปลูกอ้อยเพื่อทำน้ำตาลในบริเวณจังหวัดนครปฐมและชลบุรี ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 แต่การปลูกอ้อยลดลงเมื่อน้ำตาลจากไทยถูกน้ำตาลราคาถูกจากชาวตีตลาด ในช่วง พ.ศ. 2503 รัฐบาลส่งเสริมการขยายพื้นที่ปลูกอ้อยและโรงงานผลิตน้ำตาลส่งออก พัฒนาการผลิตโดยนำอ้อยพันธุ์ใหม่เข้ามาจากไต้หวันทำให้สามารถสกัดน้ำตาลได้มากขึ้น การดูแลหน่ออ้อย การใช้ปุ๋ยเคมี ประกอบกับช่วง พ.ศ. 2514-2515 ราคาน้ำตาลในตลาดโลกถั่วสูงขึ้นไปอีกทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกอ้อยอย่างรวดเร็ว

ภาคอีสานมีการตั้งโรงงานน้ำตาลที่อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานีตั้งแต่ พ.ศ. 2480 แต่การขยายตัวค่อนข้างเชื่องช้าในยุคแรก ต่อมา มีการตั้งโรงงานน้ำตาลที่จังหวัดบุรีรัมย์ ขอนแก่น ชัยภูมิ และมุกดาหาร ทำให้พื้นที่ปลูกอ้อยขยายอย่างรวดเร็ว ในปี 2517 มีพื้นที่ปลูกอ้อยเพียง 3 จังหวัด คือ อุดรธานี บุรีรัมย์ และนครพนม พื้นที่ปลูกอ้อย รวม 141,754 ไร่ พอถึงปี 2541/42 มีจังหวัดที่ปลูกอ้อยเพิ่มขึ้นเป็น 17 จังหวัด มีพื้นที่ปลูกอ้อยรวม 2 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 36 ของพื้นที่ปลูกอ้อยทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม อ้อยมีต้นทุนการผลิตที่ค่อนข้างสูงกว่าพืชชนิดอื่น ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและแรงงานจำนวนมาก ถูกเอารัดเอาเปรียบขูดรีดส่วนเกิน

จากพ่อค้า หรือหัวหน้าโควตาอ้อย และโรงงานน้ำตาล เช่น การติดดอกเบี๋ยเงินกู้ ในอัตราที่สูง การโกงน้ำหนัก การกตราคาผลผลิต ด้วยเหตุผลเรื่องคุณภาพอ้อย ฯลฯ (Phongpaichit and Baker, 2003)

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในชนบทดังกล่าวข้างต้น ทำให้เราเห็นภาพความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางเศรษฐกิจกับสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ จุดเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและสังคมของอีสานเกิดขึ้นเมื่อมีการสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างส่วนกลางกับภูมิภาคนี้ ทำให้วิถีชีวิตของคนในชนบทอีสานเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก อีกทั้งยังทำให้วิถีการผลิตแบบดั้งเดิมไปผูกโยงอยู่กับตลาดแบบทุนนิยมอีกด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของคนในชนบทอย่างไร จะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

แนวการวิเคราะห์การเมืองใน “ชนบท”

ดังที่ได้กล่าวข้างต้นถึงแนวการศึกษาการเปลี่ยนแปลงใน “ชนบท” แนวเศรษฐศาสตร์การเมืองนั้นสนใจศึกษาโครงสร้างและความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ ในสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวิถีการผลิต มองตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลในโครงสร้างทางสังคมจากการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แบ่งสมาชิกในสังคมเป็นชนชั้นกรรมาชีพและชนชั้นนายทุน และมองว่าการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นการต่อสู้ทางการเมืองด้วย (Marx and Engels, 1988: 8, 22; Laclau and Mouffe, 2001) แต่แนวการวิเคราะห์การเมืองใน “ชนบท” ในปัจจุบัน อาจมองชนชั้น การต่อสู้ทางชนชั้น และการต่อสู้ทางการเมืองที่แตกต่างไปจากเดิม

การปลูกพืชพาณิชย์เพื่อการส่งออกของเกษตรกรภายใต้ระบบทุนนิยม และโครงสร้างการตลาดที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมและมีอำนาจต่อรองได้ ทำให้เกษตรกรอีสานประสบกับการขาดทุน เป็นหนี้สิน ประสบกับปัญหาความยากจน การสูญเสียที่ดินทำกินและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดการอพยพแรงงานออกไปทำงานนอกภาคเกษตรมานานหลายทศวรรษ ความเสี่ยงในการผลิตและการตลาดที่เกษตรกรเผชิญอยู่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระบบอุปถัมภ์ขึ้น เพราะเกษตรกรต้องการหลักประกันในการดำรงชีวิต แต่ในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ปกครองประเทศ ได้ถือโอกาสบรรยากาศการลงทุนของภาคเอกชน ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษา มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงขยายตัวของอาชีพในเขตเมืองเป็นสำคัญ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สะท้อนถึงการขยายตัวของกลุ่มก้อนที่เป็นผลจากการพัฒนาดังกล่าว อันได้แก่ นักศึกษา คนที่ประกอบอาชีพในภาคบริการและกรรมกร ซึ่งมีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์ที่กล่าวถึง และเป็นจุดเปลี่ยนแปลงอีกยุคหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองไทย กล่าวคือการเมืองรัฐสภาได้ให้โอกาสกับนักธุรกิจมาแข่งขันทางการเมืองเข้าสู่สภาผ่านการเลือกตั้งเข้ามาแทนที่ข้าราชการทหารที่เคยทรงพลังทางการเมืองต้องกลายเป็นกลุ่มอำนาจเก่าไป แต่คำถามที่น่าจะถามคือ ชาวบ้านอยู่ตรงไหนในระบบการเมืองรัฐสภานอกเหนือจากการออกคะแนนเสียงให้ผู้สมัครบางคนได้เลื่อนฐานะเป็นผู้แทนราษฎร รัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรี (Nicro, 1992)

อย่างไรก็ตาม ในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมา เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นพื้นฐานรองรับความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์แบบแนวดิ่งได้เปลี่ยนไปแล้ว เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางสังคม การเมืองไทยมี “พลเมืองใหม่” หรือที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่า “ชนชั้นกลางระดับล่าง” คนกลุ่มนี้ไม่ใช่คนยากจนแต่พวกเขาจนกว่ามากทั้งรายได้ ทรัพย์สิน และฐานะทางสังคม ทั้งด้านอาชีพ การศึกษา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นกลางเก่า คนกลุ่มนี้มีความต้องการและความคาดหวังนโยบายจากรัฐที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง พวกเขาเป็นฐานเสียงกลุ่มใหญ่ที่สำคัญที่สุดทางการเมืองทำให้พรรคการเมืองในระบบเลือกตั้ง ต้องพัฒนานโยบายสาธารณะใหม่ๆ ขึ้นมาหาเสียงจากคนกลุ่มนี้ (Sathitniramai and Others, 2013)

ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลให้เกิดพลเมืองใหม่อย่างไร พลเมืองใหม่มีลักษณะอย่างไร พวกเขามีความคิดความปรารถนาและปฏิบัติการในความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคมเป็นอย่างไร จากการศึกษาชาวนาไทยของ Walker (2012) ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่พบว่า ชาวนาไม่ใช่ผู้ปลูกข้าว ข้าวโพด กระเทียมเพียงเท่านั้น สมาชิกของครัวเรือนชาวนามีการประกอบธุรกิจ ทำงานราชการ ไปทำงานที่กรุงเทพฯ และที่อื่นๆ ใน 30 กว่าปีที่ผ่านมาสังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไปมาก

ครัวเรือนชาวานาฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ร้อยละ 60-80 ของครัวเรือนชาวานา มีรายได้เพิ่มขึ้น ความยากจนและมีรายได้ในระดับปานกลาง รัฐบาลมีการอุดหนุนราคาพืชผล การเกษตร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างงาน การดูแลสุขภาพและการศึกษา ชาวานาจึงเห็นความสำคัญของการตัดสินใจทางการเมืองว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเอง

ในภาคอีสาน Keyes (2010) ศึกษาชาวานาอีสานซึ่งในอดีตถูกมองว่าเป็นชุมชนเกษตรกรรมทำการผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติเมื่อต้นทศวรรษ 2500 รัฐและตลาดเข้ามามีบทบาทในภาคอีสานมากขึ้นโดยรัฐส่งเสริมการศึกษาจากส่วนกลาง ชาวานาอีสานเข้ามามีส่วนร่วมในระบบเศรษฐกิจทางการตลาดมากขึ้น โดยการปลูกพืชและเลี้ยงปศุสัตว์เพื่อขายสู่ตลาด เช่น ข้าว มันสำปะหลัง การเลี้ยงวัวควาย เป็นต้น นอกจากนั้นชาวานาอีสานยังมีการอพยพแรงงานไปทำงานในเมืองและต่างประเทศทั้งหญิงและชาย ในขณะที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมาเศรษฐกิจประเทศไทยขยายตัวสูงอย่างต่อเนื่อง การเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้มีผู้ประกอบการรายย่อยเกิดขึ้นในชนบท การทำงานนอกภาคเกษตรกรรมเป็นรายได้ของครอบครัวมากกว่ารายได้จากภาคเกษตรกรรม ชาวานาอีสานมีโอกาสได้ใช้ชีวิตอยู่ในโลกกว้าง เข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ ทำให้เข้าใจประเทศไทยของตนเองมากขึ้นและต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองมากขึ้น Keyes เรียกคนเหล่านี้ว่า “ชาวบ้านผู้รู้จักโลกกว้าง” (cosmopolitan villagers)

แต่ McCargo (2012) เห็นแย้งว่า ถ้าเป็นชาวบ้านผู้รู้จักโลกกว้างจะต้องมีความคิดความอ่านรอบด้านมากกว่านี้ McCargo เลือกที่จะอธิบายว่า ชาวานาที่กลายเป็นชาวเมือง (urbanized villagers) มากกว่า โดยสภาพความเป็นเมืองขยายตัวมากขึ้น จนบอกได้ยากว่าเขตชนบทสิ้นสุดตรงไหนและเขตเทศบาลเริ่มต้นตรงไหน การพังทลายของการแบ่งแยกระหว่างเมืองกับชนบทเป็นกุญแจสำคัญในการปรับรูปสถานะของอัตลักษณ์ประเทศไทย (reconfiguration of Thailand's identity) การเมืองแบบลัทธิอาณานิคมเป็นเรื่องของการที่กรุงเทพฯ ยึดชนบทเป็นอาณานิคม แต่สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นตอนนี้คือ ชนบทกำลังจะยึดเมืองเป็นอาณานิคม คนจากชนบทควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ในเมือง ถ้าไม่มีคนจากชนบท เมืองก็ไม่ทำงาน (McCargo, 2012)

การศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชนบทไทยทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบท ครอบครัวชาวนามีการประกอบอาชีพที่หลากหลายขึ้นทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร สมาชิกครัวเรือนชาวนาใช้ชีวิตอยู่ทั้งในเมืองและชนบทหรือบางคนอยู่ในต่างประเทศ มีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นกัน การติดตามข้อมูลข่าวสารจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ชาวนาเข้าใจโลก เข้าใจสังคมมากขึ้น ทำให้เกิดความคิดและความคาดหวังต่อชีวิตและสังคม และเกิดการกระทำทางสังคมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง อันเป็นแนวการวิเคราะห์การเมืองใน “ชนบท” ที่แตกต่างไปจากเดิม

แนวการวิเคราะห์การปรับโครงสร้าง “ชนบท”

แนวทางศึกษาการเปลี่ยนแปลงในชนบทนั้น Ganjanapan (2011: 7) เห็นว่า การนำแนวคิด “การปรับโครงสร้างชนบท” มาใช้ศึกษาเศรษฐกิจในชนบทอีสานจะช่วยเปิดพรมแดนความรู้ใหม่ๆ และยกระดับความเป็นนามธรรมของข้อมูลได้เหมาะสมกว่าการใช้แนวคิด “กระบวนการเปลี่ยนผ่านของสังคมชาวนา” (agrarian transformation) ที่เคยใช้ศึกษาสังคมชนบทก่อนหน้านี้ แต่เดิมนั้นแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์กระบวนการปรับโครงสร้างของระบบทุนนิยมในการจัดระเบียบภูมิภาค โดยจำกัดการวิเคราะห์อยู่ที่โครงสร้างการผลิตและพื้นที่เท่านั้น แต่ต่อมามีมุมมองที่ครอบคลุมไปถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์และปฏิบัติการทางสังคม ที่เชื่อมโยงกับกระบวนการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมด้วย โดยให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ

การศึกษากการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจชนบทที่ผ่านมา มักมุ่งศึกษาไปที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใน 3 ประการ คือ 1) ความถดถอยทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรม 2) การขยายตัวของการจ้างงานในอุตสาหกรรมการผลิตและบริการ และ 3) การเติบโตของเป็นผู้บริโภค (Tiggess, Ziebarth and Farnham, 1998) แต่การศึกษา “การปรับโครงสร้างของชนบท” อาจจะแบ่งการศึกษาได้ในหลายแนวทาง คือ

1) ศึกษา “การปรับโครงสร้างเกษตรกร” (agrarian restructuring) จะช่วยให้เห็นกระบวนการช่วงชิงทางการเมืองในเวทีของผู้กระทำการทางสังคม (social actors) โดยใช้แนวทางการศึกษา 2 แนวทางหลักๆ คือ แนวทางแรก เศรษฐศาสตร์การเมืองของเกษตรกร (agrarian political economy approach) ที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ความหลากหลายและความเป็นพลวัตที่สลับซับซ้อนของสถาบันในชนบท และแนวทางที่สอง การปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการกำกับควบคุม (industrial restructuring and regulation) มุ่งการวิเคราะห์ไปที่สังคมและสถาบันซึ่งยอมรับระบอบที่มีลักษณะเฉพาะบางอย่างเอาไว้เป็นการชั่วคราว จากนั้นองค์กรเกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันได้อย่างไร

2) ศึกษา “การปรับโครงสร้างการเมืองและเกษตรกรรมระดับชาติ” (political restructuring and national agriculture) โดยศึกษาการเมืองและเศรษฐกิจระดับชาติและท้องถิ่น ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนผ่านเกษตรกรรมอย่างไร และการแสดงบทบาทที่สำคัญของรัฐ-ชาติในการกำหนดกฎเกณฑ์การปรับโครงสร้างเกษตรกร โดยใช้แนวทางการศึกษาอย่างเป็นประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นความเป็นพลวัตที่ทับซ้อนกันบนช่วงเวลาเฉพาะในประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและความเป็นสถาบัน

3) ศึกษา “การปรับโครงสร้างการผลิตและการค้าอาหารเกษตร” (production restructuring) ศึกษาถึงสถานะ/ตำแหน่งแห่งที่ของการผลิตอาหารเกษตร ให้ความสนใจสิ่งที่อยู่เหนือการกำหนดนโยบายการค้าอาหารเกษตร โดยเฉพาะพลวัตการปรับโครงสร้างของเกษตรกร กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมขององค์กรธุรกิจที่มั่นคง (firm) ผ่านการศึกษาการปรับโครงสร้างเชิงสถาบันและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการกำกับควบคุมต่างๆ

4) ศึกษา “การปรับโครงสร้างกำลังแรงงานและเกษตรกร” (labour force and agrarian restructuring) ศึกษาแบบแผนการปรับโครงสร้างของกำลังแรงงานภาคเกษตรกรรมซึ่งมักจะไม่ได้มีการเหลียวแลนั้นเกิดขึ้นอย่างไร มีกระบวนการเกิดซ้ำและการย้ายถ่ายเทกำลังแรงงานไปสู่สภาวะการณ์ที่แตกต่างกันอย่างไร (Raynolds, 1997: 86-93)

อย่างไรก็ตาม Hoggart และ Paniagua (2001) ได้เขียนบทความเรื่อง What Rural Restructuring? ได้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญว่า “การปรับโครงสร้าง” มีลักษณะเป็นแนวทางการศึกษา (approach) ที่ต้องการมุมมองของการเปลี่ยนแปลงในชนบทอย่างเป็นองค์รวม และการอธิบายคุณลักษณะของชนบทที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น หากจะใช้ “การปรับโครงสร้างชนบท” เป็นแนวทางการศึกษา ควรเปิดโอกาสให้มีการประเมินทางทฤษฎีในฐานะหมุดหมาย (benchmark) เปรียบเทียบการประเมินการเปลี่ยนแปลงชนบท แทนที่จะนำไปใช้กล่าวอ้างอย่างหลวมๆ ว่า “ชนบท” มีการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพแล้วด้วยคำว่า “การบริโภคในชนบท” (consumption countryside) หรือ “หลังการเป็นผู้ผลิตในชนบท” (post-productivist countryside) เป็นต้น

“การปรับโครงสร้างชนบท” มุ่งความสนใจไปที่การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพขององค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งไปสู่องค์กรทางสังคมอีกอย่างหนึ่ง เช่น จากรัฐที่ใช้เศรษฐกิจศาสตร์สำนักเคนส์ (Keynesian) ไปสู่รัฐบาลแบบเสรีนิยมใหม่ (neo-liberal) หรือจาก “ภาวะความทันสมัย” (modernism) ไปสู่ “ภาวะหลังความทันสมัย” (postmodernism) เป็นต้น แต่ถ้าจะศึกษาในมุมมองนี้ จำเป็นต้องทำความเข้าใจก่อนว่าการปรับโครงสร้างไม่ได้รวมเอาการเปลี่ยนผ่านอย่างสมบูรณ์ของ “ภาวะ” (isms) ไปสู่ “หลังภาวะ” (post-isms) เพราะถ้าเรามุ่งถกเถียงกับประเด็นนี้ เราก็จะจมปลักอยู่กับการเกิดขึ้น/การสถาปนาของ “ภาวะ” และ “หลังภาวะ” ที่ได้เถียงกันมายาวนาน เช่น ภาวะหลังทันสมัย (postmodernism) บางคนมองว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านจากภาวะทันสมัย (modernism) ในขณะที่บางคนก็ประกาศอย่างชัดเจนว่ามันแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เป็นต้น หากเราเปิดใจยอมรับว่า “การเปลี่ยนแปลง” (change) คือ “การปรับโครงสร้าง” (restructuring) ก็จะทำให้คุณค่าของความเป็นแนวความคิดสูญเสียไป เพราะ “การปรับโครงสร้าง” ไม่ใช่เป็นเพียงการการเคลื่อนย้าย (shift) ทางสังคม จากเงื่อนไขหนึ่งไปสู่อีกเงื่อนไขหนึ่งเท่านั้น แต่ “การปรับโครงสร้าง” ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพหลักๆ ซึ่งมีความเป็นนามธรรมได้ก่อรูปขึ้นมา (embody major qualitative) ไม่ใช่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณเท่านั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมด้วย การปรับโครงสร้างไม่ใช่เป็นเพียง

การเปลี่ยนแปลงในภาคส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่ได้ส่งผลกระทบกับภาคส่วนอื่นๆ รวมถึงการปรับเปลี่ยนหลักการพื้นฐานในหลายขอบเขตของชีวิตที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นมีความสัมพันธ์ด้วย (Hoggart and Paniagua, 2001: 41-45)

การนำแนวคิด “การปรับโครงสร้าง” ไปใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์นั้น ตั้งอยู่บนหลักปรัชญา “ธรรมชาติของการอธิบาย” (nature of explanation) ซึ่งเป็นแบบสัจจะนิยม (realism) “ขอบเขตของการอธิบาย” (scope of explanation) เป็นแบบองค์รวม และ “บูรณาการพื้นที่/สถานที่” (integration of space/place) ในหลักเชิงเหตุและผล อย่างไรก็ตาม การจะใช้ “การปรับโครงสร้าง” เป็นแนวทางศึกษายังไม่ได้สร้างความเข้าใจปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้งมากนัก เพราะไม่สามารถอธิบายจนทำให้มองเห็นภาพชัดเจนได้ด้วยโลกทัศน์แบบองค์รวมด้วยช่วงเวลาสั้นๆ ได้ นักวิจัยจึงอาจตีความการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยอคติ ดังนั้น “การปรับโครงสร้าง” จึงค่อนข้างอ่อนไหวต่อการที่จะใช้เป็นมุมมองในการตีความ เพราะเป็นการรวมเอาหลายๆ ทฤษฎีเข้าไว้ด้วยกัน ในเชิงวิวิธยานั้น Hoggart and Paniagua (2001: 56-57) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า แนวทางศึกษาควรใช้การ “หยุดเวลาเป็นช่วงๆ” (rehearse the break) คล้ายมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ Jacques Derrida และ C. Wright Mills นำมาใช้ จะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการสะสมความแตกต่างที่มากพอจากกระบวนการที่มีความสำคัญในอดีต เป็นการพิจารณา “จุดตัด/จุดเปลี่ยน” (radical break) ซึ่งในเชิงประจักษ์นั้นเรามองพฤติกรรมของกลุ่มทางสังคมระดับท้องถิ่นที่ตอบสนองต่อพลังทางสังคมในภาพกว้าง เป็นการคิดภาพ/จินตภาพการเปลี่ยนแปลงให้มาสู่ระดับปัจเจก จะเป็นการเพิ่มความรู้ลึกเกี่ยวกับความเป็นพลวัตในท้องถิ่น

แนวการวิเคราะห์โครงสร้างความรู้ลึก

การศึกษา “การปรับโครงสร้างชนบท” อาจจะไม่สามารถทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของคนชนบทในฐานะผู้กระทำการ (agency) ได้ คนชนบทในฐานะปัจเจกบุคคลแม้จะไม่ได้มีอิสระเสรีอย่างเต็มที่ ยังต้องอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ วัฒนธรรม และปัจจัยอื่นๆ อีกมากมาย เพราะไม่มี

ปัจเจกบุคคลใด สามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยอิสระจากสถาบันต่างๆ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับความจริงที่ว่า ไม่มีโครงสร้างสังคมใดที่ขีดเส้นหรือกำหนดวิธีการดำรงชีพที่แน่นอนตายตัวให้ปัจเจกบุคคลได้อย่างสมบูรณ์ โครงสร้างสังคมไม่สามารถครอบงำชีวิตของปัจเจกได้ทั้งหมด ยังคงมีพื้นที่ให้ปัจเจกโต้ตอบโต้/ต่อรอง แสดงความปรารถนาของตนเอง (Laungaramsri, 2011)

ดังนั้น การศึกษาความเปลี่ยนแปลงเชิงประวัติศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและสังคมชนบท จึงเป็นพื้นฐานความรู้ที่สำคัญเพื่อทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออกทางการเมืองของคนชนบท ทั้งนี้เพื่อให้สังคมได้รับรู้ความเป็นจริงของชาวชนบท อันจะช่วยลดความขัดแย้งและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยของไทย แนวทางการศึกษาอย่างเป็นประวัติศาสตร์ในแบบมาร์กซิสต์มองว่า “ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาของสังคมทั้งหมดจนกระทั่งบัดนี้ ล้วนเป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ทางชนชั้น” และในทุกการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นการต่อสู้ทางการเมือง (Marx and Engels, 1988: 8, 22) สมาชิกในชนชั้นจะถูกนิยามโดยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับ “วิธีการผลิต” ที่รวมถึงพลังการผลิต การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และระบบความสัมพันธ์ทางการผลิต ตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลในโครงสร้างทางสังคมแบบทุนนิยมจึงแบ่งเป็นชนชั้นกรรมาชีพและชนชั้นนายทุน (Laclau and Mouffe, 2001) การเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นตามมุมมองแบบมาร์กซิสต์จึงให้ความสำคัญกับจุดปะทะ/ประสานของ “ผู้กระทำการ” และ “โครงสร้าง” บนฐานการผลิต (production)

ในขณะที่ Bourdier (1984) กลับมองว่าความแตกต่างทางชนชั้นอยู่ที่ความแตกต่างในการบริโภคผลผลิตเหล่านั้นต่างหาก ตัวอย่างเช่น พืชอาหารที่เป็นผลผลิตจากไร่นาเมื่อนำมารวมกันจะถูกเรียกอย่างเป็นกลางว่า “ธัญพืช” ซึ่งแต่ละชนชั้นจะมีลักษณะเฉพาะในการบริโภคธัญพืชแตกต่างกันไป เช่น เอาไปทำเป็นขนมปัง ขนมปังกรอบ ข้าว พาสต้า หรือแบ่งทำอาหาร เป็นต้น การศึกษาการบริโภคทำให้เห็นปฏิบัติการของผู้กระทำการภายใต้โครงสร้าง ดังนั้น การศึกษาปฏิบัติการของผู้กระทำการในชนบทจึงไม่อาจมองที่การผลิตเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการบริโภคด้วย ซึ่งไม่เพียงการบริโภควัตถุเท่านั้นแต่รวมถึงการบริโภคความหมาย กล่าวคือ ชาวชนบทให้ความสำคัญต่อชีวิตและความสัมพันธ์

ทางสังคมกับผู้คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมอย่างไรย่อมมีผลต่อปฏิบัติการทางสังคมของชาวชนบท

การศึกษาความรู้สึกนึกคิดของผู้กระทำการภายใต้โครงสร้างทางสังคมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง Williams (1960) พยายามค้นหาความหมายที่ถูกนำเสนอออกมา ในช่วงเวลาเฉพาะทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับประสบการณ์ทางสังคม ความคิด ความเห็น และความรู้สึกของผู้คน Williams เห็นว่าเป็นการก่อรูปทางจิตใจที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรม การรับรู้ และการตอบสนอง โดยไม่สามารถปฏิเสธ “ความคิด” และ “ความรู้สึก” ออกไปได้ การเชื่อมโยง “โครงสร้าง” กับ “ความรู้สึก” เข้าด้วยกันทำให้มองเห็นถึงความรู้สึกที่ยังไม่ถูกค้นพบ การรวมตัวกันของความรู้สึกที่ขยายออกไปเหนือกว่ามุมมองของตัวบุคคล ซึ่งโครงสร้างนั้นมีรูปแบบขององค์กรที่เป็นพลวัต แสดงให้เห็นกระบวนการตอบสนองทางอารมณ์ของปัจเจกที่มีอยู่เหนือองค์กร (Milligan, 2007)

“โครงสร้างความรู้สึก” ของช่วงเวลาเฉพาะในประวัติศาสตร์ ทำให้มองเห็นถึง “ชนชั้น” (class) อย่างเป็นรูปธรรม (Quiping, 2003) Williams มองโครงสร้างความรู้สึกว่าเป็นประสบการณ์ในการแก้ปัญหาทางสังคม ที่เกิดขึ้นอย่างเด่นชัดจากการก่อรูปของความหมายทางสังคม ที่ไปกระตุ้นให้เกิดความชัดเจนและนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันทีในการดำรงชีวิต จึงเป็นยิ่งกว่าการอธิบายประสบการณ์แบบกว้างๆ คำว่า “การก่อรูป” (formation) จึงกลายมาเป็นคำสำคัญของ “การก่อรูปเชิงพื้นที่” (space formation) มากกว่าที่จะเป็น “การก่อรูปทางสังคม” (social formation) เป็นการพิจารณาว่า “โครงสร้างความรู้สึกที่กล่าวเป็นคำพูดได้อย่างชัดเจน” ซึ่งทำทนายจารีตของเอกสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติทางโลกและประวัติศาสตร์ที่มีเหนือพื้นที่ โดยมองว่าพื้นที่เป็นผลผลิตของกระบวนการทางสังคมหรือการแทรกแซงของมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของมนุษยชาติบนโลก (Quiping, 2003)

แนวคิดโครงสร้างความรู้สึกเป็นการอธิบายภาวะเสี่ยงต่อความสมดุลระหว่างพลังของโครงสร้างและผู้กระทำการ ระหว่างพลังของกระบวนการทางสังคมและความปรารถนา ความตั้งใจ ประสบการณ์ของบุคคล อธิบายความขัดแย้งไม่ลงรอยกันของประสบการณ์ (ความรู้สึก) เฉพาะบุคคล ความเป็นส่วนตัว ปัจเจกบุคคล แต่ในเวลาเดียวกันนั้น “โครงสร้างความรู้สึก” ก็ได้ก่อรูปขึ้นและถูกเก็บเอาไว้ในความ

คาดหวัง ความกลัว ความปรารถนา ธรรมเนียมนิยม ความเป็นสถาบัน กฎหมาย และแบบพิธีทางสังคม ซึ่งได้เข้าไปรุกรานแทรกแซงหรือแม้กระทั่งไปขยายมุมมองความรู้สึกของบุคคล “โครงสร้างความรู้สึกรู้สึก” จึงมีนัยยะของความรู้สึกที่เป็นของตัวเองเรา ทำให้เรามีชีวิตเป็นปัจเจกบุคคล ในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดตัวเรา ขยายออกไปเหนือกว่าความเป็นปัจเจกบุคคล แนวคิด “โครงสร้างความรู้สึกรู้สึก” จึงพยายามจับสิ่ง ที่ซับซ้อนซึ่งซ่อนอยู่ตรงกลางระหว่างลักษณะเฉพาะและทั่วๆ ไป ซึ่งทำให้เหตุการณ์สำคัญทั้งหลายในประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะได้มาเชื่อมผืนกันจนเหมือนมีชีวิตขึ้นมา (Best, 2012) แนวทางศึกษา “โครงสร้างความรู้สึกรู้สึก” นั้น แบ่งเป็น การศึกษาที่ต่อเนื่องใน 4 แนวทาง คือ

- 1) การบันทึกเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ที่ตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นความรู้สึก
- 2) การนิยามหรือตั้งชื่อการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นความรู้สึกนั้น ในช่วงเวลาเฉพาะที่ไม่สามารถรวมเข้ากับองค์ประกอบอื่นได้
- 3) การทำความเข้าใจการช่วงชิง ระหว่างการให้คุณค่าที่ต่างกันกับการตอบสนองทางอารมณ์ และ
- 4) การสืบหาและสังเคราะห์การจัดองค์ประกอบทางสังคมของอัตชีวประวัติ มุมมอง และแรงบันดาลใจที่ปรากฏอยู่ในงานต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านศิลปะ (Milligan, 2007)

อย่างไรก็ตาม แนวคิด “โครงสร้างความรู้สึกรู้สึก” ของ Williams ถูกวิพากษ์ว่า ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดหมวดหมู่ทางวัฒนธรรม ที่ทำให้คนๆ หนึ่งกลายเป็น “ผู้มีอำนาจนำ” (hegemonic) ที่สนุกกับสถานะของตนผ่านการใช้อำนาจที่ถูกเก็บงำอย่างลึกซึ้งในการเปลี่ยนผ่านตนเอง (self-transformation) ผ่านเครือข่าย และการนาระบบเก่าๆ กลับมาเขียนซ้ำ ให้เกิดความแปลกใหม่ที่สร้างปัญหาและยังยึดมั่นในอุดมการณ์ และภาระหน้าที่ในการสร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม ทำให้เกิดผลลัพธ์ใหม่ที่สัมผัสได้ ชิมซับได้ง่าย เป็นเหมือนการตีความรหัสหมายใหม่ที่ไม่คุ้นเคยในพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา (Jameson, 1991)

แนวคิด “โครงสร้างความรู้สึกรู้สึก” ทำให้เห็นว่าการศึกษากการเปลี่ยนแปลงของสังคมต้องศึกษาการก่อรูปที่แตกต่างกันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน

ทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งโครงสร้างความรู้สึกรู้ทำให้เห็นว่าชนชั้นก่อรูปมาอย่างไร การศึกษาความเปลี่ยนแปลงกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชนบท จำเป็นต้องทำความเข้าใจวิธีคิดแบบประวัติศาสตร์ ซึ่งมีหลักการสำคัญสองประการ คือ ทุกสรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลง และทุกการเปลี่ยนแปลงล้วนมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งช่วยให้เราเข้าใจความแตกต่างระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำ และวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบต้นเขินได้ (Sattayanurak, 2010) การนำแนวคิดโครงสร้างของความรู้สึกรู้มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นประวัติศาสตร์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเมืองของปัจเจก ที่มองว่ามนุษย์/คน/บุคคล (man) เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนระลอกของความประทับใจทั้งภายในและภายนอกออกมา ทำให้ความสุข ความหวัง และรูปแบบของชีวิตที่หลากหลาย เกิดเป็นความสมดุลระหว่างการดำเนินชีวิตทั่วไป และความเป็นปัจเจกบุคคล ซึ่ง Williams สนใจกับความรู้สึกโดยรวมในทุกแง่มุมของชีวิต เนื่องจาก “บุคคล” ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีชีวิตแบบทั่วๆ ไป ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ไวต่อความสมดุล (Williams, 1960)

กล่าวโดยสรุป การนำแนวคิดการปรับโครงสร้างชนบทและแนวคิดโครงสร้างความรู้สึกรู้มาใช้เป็นแนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชนบท โดยใช้แนวคิดการปรับโครงสร้างชนบทในการศึกษาการปรับโครงสร้างของเกษตรกรรม การปรับโครงสร้างทางการเมืองและการปรับโครงสร้างการผลิตของชนบท ใช้แนวคิดโครงสร้างความรู้สึกรู้ศึกษาการก่อรูปที่แตกต่างกันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในช่วงเวลาเดียวกันทางประวัติศาสตร์ และศึกษาโครงสร้างความรู้สึกรู้ว่าทำให้ชนชั้นก่อรูปมาอย่างไร ซึ่งส่งผลให้เกิดปฏิบัติการทางสังคมอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชาวชนบทกับผู้คนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งจะเป็นกระบวนการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยใน “ชนบท”

แนวการวิเคราะห์กระบวนการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยใน “ชนบท”

Patharathananunt (2012) มองว่าชนบทเปลี่ยนแปลงจากสังคมชาวนาไปเป็นสังคมหลังชาวนา ได้บ่อนทำลายความเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้าน

เกิดความเป็นปัจเจกชนสูงขึ้น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับหมู่บ้านและการขยายตัวของเทคโนโลยีการสื่อสารนำไปสู่การแตกสลายของวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ส่งเสริมคุณค่าและบรรทัดฐานแบบใหม่ในหมู่บ้าน ยิ่งไปกว่านั้น มันยังเชื่อมคนชนบทกับโลกภายนอก ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารมากขึ้น พวกเขาจึงเรียกร้องที่จะมีสิทธิมีเสียงในเรื่องราวระดับชาติมากกว่าในยุคก่อนๆ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นปัจจัยส่งเสริมให้พวกเขาเข้าร่วมกับคนเสื้อแดง อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมอธิบายเรื่องราวได้แค่บางส่วน ยังมีปัจจัยทางการเมืองนั่นคือการทำให้เป็นประชาธิปไตยซึ่งมีความสำคัญต่อการระดมมวลชนในชุมชนชนบทอีสาน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทั้งในระดับรัฐและชุมชนที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ชาวบ้านมีความเป็นปัจเจกชนสูงขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงในคุณค่าและวัฒนธรรมชุมชนที่อาจไม่ได้หวังพึ่งระบบอุปถัมภ์เหมือนเดิม ชาวบ้านอาจเห็นว่าการดิ้นรนต่อสู้ด้วยตนเองต่างหากที่เป็นหนทางในการสร้างชีวิตและสังคมที่ดีกว่าได้ ความรู้สึกนึกคิดและแรงปรารถนาของชาวบ้านต่อชีวิตและสังคมไทยยังไม่มีการศึกษาที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกนึกคิดและแรงปรารถนาของปัจเจกชนอาจเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนเฉพาะหน้า แต่ถ้าศึกษาให้ลึกซึ้งอย่างเป็นองค์รวม ปัจเจกชนอาจมีความรู้สึกนึกคิดที่คำนึงถึงความหมาย หลักการที่เป็นนามธรรมด้วยเช่นกัน ซึ่งมีความเป็นส่วนรวมของกลุ่มคน ดังนั้น ช่วงที่อยู่ระหว่างผลประโยชน์ของปัจเจกชนกับหลักการความหมายของกลุ่มคน เป็นพื้นที่ถกเถียง/ต่อรองในประเด็นข้อขัดแย้งของคนกลุ่มต่างๆ เพื่อหาข้อตกลงกัน พื้นที่ดังกล่าวเป็นกระบวนการไปสู่ความประชาธิปไตยซึ่งเป็นจุดปะทะประสานทางการเมืองโดยมีการใช้เงื่อนไขต่าง ๆ มากมายในจุดปะทะประสานกันนั้น ทั้งเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ความหมายในชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองที่เราต้องไปศึกษาสร้างความเข้าใจว่าคนชนบทมีกระบวนการไปสู่ประชาธิปไตยอย่างไร

การศึกษาความเป็นประชาธิปไตยนั้น Laclau and Mouffe (2001) ได้ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงเวลาพิเศษที่เป็น “จุดปะทะ/ประสานทางการเมือง” (moment of political articulation) โดยใช้แนวคิด “อำนาจนำ” (Hegemony) ของ Antonio Gramsci เป็นหัวใจสำคัญในการวิเคราะห์

การศึกษาความเปลี่ยนแปลงจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะศึกษาถึงการเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ การแบ่งยุคสมัยทางการเมือง ที่สะท้อนให้เห็นถึงเศรษฐกิจด้วย (periodization) โดยจัดให้ชุดของการต่อสู้ต่อรองทางการเมืองอยู่ในแต่ละช่วงของการแบ่งเวลา เพื่อทำให้เห็นว่าชุมชนชนบทเปลี่ยนแปลงไปสู่คุณภาพใหม่ในช่วงไหน ส่วน Habermas (1996) ได้ชี้ให้เห็นว่า การตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตยต้องได้รับข้อคิดเห็นจากทั้ง 2 ช่องทาง คือ จากการพิจารณาไคร่ครวญเชิงสถาบัน (อย่างเป็นทางการ) และจากพื้นที่สาธารณะ (อย่างไม่เป็นทางการ) ซึ่งต้องมีพื้นที่ของการถกเถียงกับความจริง โดยมองว่ากฎหมายและค่านิยมไปขัดแย้งกับความเป็นจริงหรือไม่อย่างไร

ดังนั้น ความเป็นประชาธิปไตยต้องมีพื้นที่ของการถกเถียงกันเกี่ยวกับความจริง หรือเรียกว่าเป็น “พื้นที่การต่อรอง” ถกเถียงในประเด็นที่มีความคิดเห็นต่างกันเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในประเด็นที่ขัดแย้งกัน เราต้องศึกษาพื้นที่ที่คนถกเถียงกันในประเด็นขัดแย้งต่างๆ ประเด็นขัดแย้งอะไรที่ทำให้คนมาถกเถียงกันในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ไคร่ครวญถกเถียงกันบ้าง ประเด็นถกเถียงที่สำคัญในปัจจุบันคือความรู้ความเข้าใจประชาธิปไตยของชาวชนบทเป็นอย่างไร ความรู้ความเข้าใจเหล่านั้นได้มาจากไหน มีการแปลความหมายอย่างไร และนำไปสู่ปฏิบัติการในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนกลุ่มต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอก รวมทั้งความสัมพันธ์กับรัฐอย่างไร

บทสรุป

บทความนี้เป็นบทความเชิงทฤษฎีและวิธีวิทยา ที่มุ่งนำเสนอแนวคิด/มุมมอง การอภิปราย และข้อโต้แย้งในการศึกษากระบวนการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในชนบทอย่างหลากหลาย อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนชนบทที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างประชาธิปไตยและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชนบทกับรัฐและผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคม ทำให้การอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองของคนชนบทครอบคลุมรอบด้าน ก้าวข้ามมายาคติ ศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์

ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่ทำให้เกิดการปรับโครงสร้างชนบท และศึกษาการก่อรูปโครงสร้างความรู้ของกลุ่มคนต่างๆ ในชนบทที่แตกต่างกัน ความปรารถนาแรงบันดาลใจ ประสบการณ์ของบุคคลที่มีความขัดแย้งหรือไม่ลงรอยกับกระบวนการทางสังคม โดยศึกษาผ่านพื้นที่สาธารณะหรือ “พื้นที่การต่อรอง” ของคนชนบทด้วยวิธีการศึกษาอย่างเป็นประวัติศาสตร์ โดยการแบ่งยุคสมัย หรือ “การหยุดเวลาเป็นช่วง” ที่สะท้อนให้เห็นถึงจุดปะทะ/ประสานของ “ผู้กระทำการ” และ “โครงสร้าง” ทั้งบนฐานการผลิตและฐานการบริโภค ซึ่งเป็นปฏิบัติการของคนในชนบทในกระบวนการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย

เอกสารอ้างอิง

- Best, Beverley. (2012). Raymond Williams and the Structure of Feeling of Reality TV. **International Journal of Humanities and Social Science**, 2(7), 192-201.
- Bourdier, Pierre. (1984). **Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste** (Richard Nice, Trans). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bunnag, Jane. (1971). Loose Structure: Fact or Fancy? Thai Society Re-examined. **Journal of the Siam Society**, 59(1), 1-23.
- Falvey, J. Lindsay. (2005). **Kan Kaset Thai: Ou Khaw Ou NamKham Sahassawat**. (In Thai) [Thailand Agriculture: Agriculturally Productive across Millennium]. Bangkok: Kasetsart University Press.
- Ganjanapan, Anan. (2011). *Chonnabot Isan Prab Kongsang: Chao Ban Prab A-Rai*. (In Thai) [Northeast Rural Restructuring: What the villagers]. **Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University, Special** (1), 5-41.
- Habermas, Jurgen. (1996). **Between Facts and Norms: Contribution to a Discourse Theory of Law and Democracy**, (second printing). (William Rehg, Trans). Cambridge, MA: MIT Press.

- Hoggart, Keith and Paniagua, Angel. (2001). What Rural Restructuring?. **Journal of Rural Studies**, 17, 41-62.
- Jameson, Fredric. (1991). **Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism**. Durham, NC: Duke University Press.
- Keyes, Charles. (2010). "Cosmopolinta" Villagers and Populist Democracy in Thailand. **Paper to be Presented at Conference on "Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia"**, May 13-15, 2010, Chiang Mai: Thailand.
- Laclau, Ernesto and Mouffe, Chantal. (2001). **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**, (Second Edition). London: Verso.
- Laungaramsri, Pinkaew. (2011). **Manothas Kan Damrong Cheep**. (In Thai) [Livelihoods]. Chiang Mai: Academic Development Fund, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Marx, Karl and Engels, Friedrich. (1988). **The Communist Manifesto**. New York: Penguin group
- McCargo, Duncan. (2012). *Mong Kan Maung Thai Jak Mum Mong Bab Lang Ananikhom*. (In Thai) [The Dynamism of Thai Politics: A Post-Colonial View]. **Samesky Books**, 10(1), 1-24.
- Milligan, Don. (2007). **Hope and Defeat in the Struggle for Socialism**. Retrieved September 28, 2012, from www.studiesinanti-capitalism.net.
- National Statistical Office Thailand. (2013). **Direction of Thai Worker**. Retrieved July 5, 2013 from http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/citizen/news/news_lfsdirect.jsp.
- Nartsupha, Chatthip (1995). **Watthanatham Thai kab Khabaun Kan Plien Plang Sangkhom**. (In Thai) [Thai's Culture and Social Changes Process]. Bangkok: Chulapress.

- Nicro, Somrudee. (1992). *Sor Sor Kue Krai: Wela kab Phatthanakan thang Kan Maung khong Thai nai Hok Sib Pee Tee Phan Ma*. (In Thai) [Who's the Members of Parliament? 'Time' and Political Developments in Thailand 60 Years Ago]. **Journal of Political Science**, 18(2), 1-34.
- Pakuthai, Weera (1985). ***Kan Phatthana Kaset Isan Lem Tee See Raueng Khao lae Phauch-Rai nai Raboo Kasettakam Isan***. (In Thai) [Northeast Agricultural Development Volume 4: Rice Crops in the Northeast Agricultural]. Sakon Nakhon: Phu Phan Royal Development Study Center.
- Patharathananunt, Somchai. (2012). *Kan Maung khong Sangkhom Lang Chao Na: Ngaen Khai Kan Kor Tao khong Khon Saue Dang nai Phak Isan*. (In Thai) [The Politics of Post Peasant Society: Conditions for the Formation of Red Shirts in the Northeast]. **Samesky Books**, 10(2), 122-142.
- Phongpaichit, Pasuk and Baker, Chris. (2003). ***Setthakit Kan Maung Thai Samai Krungthep***. (In Thai) [Thailand Economic, political: In Bangkok Era]. Chiang Mai: Silkworm Books
- Quiping, Yin. (2003). Space, Cultural Materialism and Structure of Feeling: Reflections on the Chinese Reception of Raymond Williams. **Academic Research**, 8, 163-179.
- Raynolds, Laura. (1997). Restructuring National Agriculture, Agro-Food Trade, and Agrarian Livelihoods in the Caribbean. In Goodman, David and Watts, Michael J. (Eds). **Globalising Food: Agrarian Questions and Global Restructuring**. (pp. 86-96). London and New York: Routledge.
- Rigg, Jonathan. (1997). **Southeast Asia "the Human Landscape of Modernization and Development"**. London: Routledge.

- Sathitniramai, Aphichat and Others. (2013). **Rai- Ngan Wijai Chabab Somboon Krong Kan Wijai Tob Taun Phoommitas Kan Maung Thai.** (In Thai) [The Research Report: Research Reviewing of Thailand Political Landscape]. Bangkok: Thai Health Promotion Foundation.
- Sattayanurak, Atthajak. (2010). **Rawang Prawadsart kab Khawm Song Jam: Prawatsat Chumchon Thong Thin Phak Naeu.** (In Thai) [Between History and Memory: History of Northern communities]. Bangkok: Thailand Research Fund (TRF).
- Theerasasawat, Suwit. (2003). **Prawatsat Setthakit Chumchon Moo Ban Isan Song See Pad Pad Thaueng Song Ha See See.** (In Thai) [The Isan Village Economy, 1945-2001]. Bangkok: Sangsan.
- Thongyou, Maniemai. (2003). **Kan Plien Plang khong Setthakit Chao Na Isan Korranee Chao Na Lum Nam Pong.** (In Thai) [Transformation of Thai Peasant Economy: The case of Peasantry in the Nam Pong Watershed]. Bangkok: Phimdee.
- Tigges, Leann M.; Ziebarth, Ann and Farnham, Jennifer. (1998). Social Relationships in Locality and Livelihood: The Embeddedness of Rural Economic Restructuring. **Journal of Rural Studies**, 14(2), 203-219.
- Walker, Andrew. (2012). **Thailand's Political Peasants Power In the Modern Rural Economy.** Madison: University of Wisconsin Press.
- Williams, Raymond. (1960). **Culture and Society, 1780-1950.** New York: Anchor Books.
- _____. (1965). **The Long Revolution.** London: Pelican Books.